

## НОВІ ДАНІ ПРО ГОРОДИЩЕ БІЛЯ с. РОКИТНЕ

Вперше городище біля с. Рокитне стало відоме ширшому колу дослідників завдяки львівському археологу та краєзнавцю Б. Янушу, який опублікував короткий опис цієї пам'ятки у роботі, присвяченій підсумкам своїх численних розвідкових досліджень<sup>1</sup>. В 20-30-х роках городище згадувалось у працях інших дослідників<sup>2</sup>. У середині 50-х років обстеження городища проводив О.О. Ратич, який коротко описав його топографію та оборонні укріплення. У різних місцях городища у шурфах, він виявив культурний шар з уламками гончарного посуду. Вінця горщиків, були злегка відігнуті та децю потовщені. В одному з шурфів знайдено залишки знищеної пожежею дерев'яної будівлі.

На рубежі 80-90-х років Верхньодністрянська археологічна експедиція (керівник О.М. Корчинський) провела ґрунтове обстеження городища та його околиць, було закладено кілька невеликих розкопів із західного боку біля валу дитинця, а також з південного боку зроблено розрізи трьох валів (розрізи залишились незасипаними).

Якщо врахувати літописні дані, про які мова піде далі, городище доцільніше було б пов'язувати з сучасним селом Бірки. У зв'язку з розбудовою сіл Бірки і Рокитне воно опинилося поміж ними.

У 1996 р. загін археологічної експедиції Львівського університету (керівник Р.Я. Берест) провів нові розвідувальні роботи на городищі та його околицях. Вони були зумовлені будівництвом нової автомобільної дороги, що проходитиме з південно-східного боку городища вздовж залізної дороги.

<sup>1</sup> Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. Lwów, 1918. S. 111.

<sup>2</sup> Antoniewicz W. Archeologia Polski. Warszawa, 1928. S. 219.

<sup>3</sup> Ратич А.А. Городища Расточья // Краткие сообщения Института Археологии, 1962. Вып. 12. С. 87-89.

Найперше було уточнено місцезнаходження городища - воно розташоване на південно-східному краю узгір'я, що простягається між селами Бірки та Рокитне по лінії північний захід-південний схід довжиною близько 3 км. Територія городища покрита лісом і має назву ур. Окіп та Городисько. Узгір'я належить до горбистого плато Розточчя, яке в околицях сіл Бірки, Рокитне, Завадів утворює низку височин з стрімкими схилами. Із західного, східного та південного боків узгір'я оточене долиною річки Млинівки.

Про існування давніх поселень поблизу сіл Бірки та Рокитне свідчать кургани доби бронзи, які ще в 30-х роках ХХ ст. розкопував Т. Сулімірський<sup>1</sup>. Цікаву згадку про Бірки знаходимо в Іпатієвському списку Руського літопису. Так під 1243 р. літописець пише: "У рік 6751 (1243). В той час розігнали татари (військо) Ростислава в борку. І втік він в Угри і оддав усе-таки за нього король угорський (Бела) дочку свою (Анну)"<sup>2</sup>. Немає впевненості, що мова йде саме про городище між сучасними селами Рокитне і Бірки. Л. Махновець вважає, що "борок" - це лісок біля одноіменного города<sup>3</sup>. Зазначимо, що в літописі згадано місцевості, де відбувалися важливі військові події. Наприклад, Рожне поле, м. Старгород, город Домажирова печера та інші місцезнаходження яких до цього часу не встановлено. Але якщо літописець згадував ці пункти, то є підстава вважати, що вони відігравали важливу роль у суспільно-політичному житті. У Розточчі сходилося пограниччя Белзької, Перемишльської, Галицької та Звенигородської земель. Пограничні землі цих чотирьох князівств безпосередньо стикалися десь у районі Львова (І. Крип'якевич). Через низку причин (військових, географічних та ін.), цей район мало висвітлений у науковій літературі, проте відблиск важливих історичних подій ми знаходимо в "Літописі Руському"

---

<sup>1</sup> Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи і раннього заліза. К., 1982. С. 26

<sup>2</sup> Літопис Руський. Перек. Л. Махновця. К.: Дніпро, 1989. С. 400

<sup>3</sup> Там же.

Споруджуючи городище максимально використовували захисні можливості природнього гористого ландшафту. Північно-східний схил узгір'я, де розташоване городище, у двох місцях розчленований глибокими, можливо, ерозійного походження, ярами. Яр зі східного боку вузький. Інший яр, що знаходиться на північ від дитинця городища, - широкий з численними бічними відгалуженнями. Його найбільша ширина досягає 50 м. Можливо, по згаданих ярах простягалися стежки (чи дороги) на городище. Про це можуть свідчити певною мірою сліди від насипних валів, які підходять до цих ярів. Північно-східний схил узгір'я переважно пологий і лише в окремих місцях важкодоступний. З південно-західного боку городища також простягаються два яри, які могли мати аналогічне призначення. Зауважимо і те, що південно-західний схил гористого пасма є більш важкодоступним, ніж північно-східний (рис. 1).

Територія городища, як і все узгір'я, вкриті лісом, що ускладнює його цілісне сприйняття. Городище мало складну і розгалужену систему штучних укріплень у вигляді насипних валів і ровів. Основний внутрішній вал оточував площадку видовженої форми із заокругленими кутами. Її розміри становлять приблизно 170 X 130 м. Загальна довжина валу - 500 м. Вал мав неоднакову висоту - найбільша висота з південно-східного боку досягає майже 4 м, ширина - 10 м. Площадка нерівна, має безформні пониження. Це вказує на те, що споруджували вали без будь-яких планувальних робіт. Зі сходу та північного заходу добре простежуються обриви валу для воріт, що перекривали в'їзд та відповідно виїзд з городища дорогою, яка проходила вдовж вершиною узгір'я. Перед основним валом простягається рів шириною близько 4 м, що утворився внаслідок вибирання землі для валу. У місцях для воріт передбачалась посилена система захисту, про що свідчать залишки ще двох коротких (по 60 м кожен) валів. Відстань між ними становила 8 - 10 м.

Друга лінія укріплень має вигляд еліпсоподібного валу, який дуже видовжений у північно-західному напрямі. Загальна довжина валу

становить понад 700 м. Зауважимо, що в двох місцях вал залишився недобудованим: з південно-західного боку бракує близько 100 м земляного насипу, а з північно-східного - 50 м.

До цього валу примикало ще два додаткові вали (північний і південний), які посилювали захист городища в легкодоступних місцях. Північний вал бере свій початок біля північно-східного боку городища. Його довжина перевищує 200 м. Одним кінцем він ґрунтується з широким ярмом, а іншим - на південно-західному боці городища примикає до валу, що становить другу лінію укріплень. Між широким ярмом та північним додатковим валом виявлено сліди споруди квадратної форми (4,6 X 4,6 м) із заглибленою в материк долівкою. Південний додатковий вал, який бере початок від вузького яру, описуючи параболу на південному боці городища, з'єднується з другою основною лінією насипних валів. Тут між валом та ярмом виявлено шар чорнозему без будь-яких культурних залишків.

Недобудованим залишилося третій - основний вал городища. Сьогодні можна говорити лише про часткове спорудження насипу з північного, південного та західного боків.

Варто підкреслити, що культурний шар на території городища дуже незначний або майже відсутній. Заслуговує на увагу лише південно-східна частина городища. Саме тут на пагорбі виявлено сліди культурного шару у вигляді уламків кераміки та кусочків глиняної обмазки. Культурний шар залягає на глибині 0,3 - 0,4 м від сучасної поверхні. Проте він слабо насичений і здебільшого зруйнований. Комплекс знахідок представлений уламками вінчиків-горщиків, виготовлених на гончарному крузі з глини та невеликої домішки піску. Вінця посудин плавно відігнуті з помітним валикоподібним потовщенням краю (рис. 2). На поселенні знайдено також частину верхнього жорнового округлого каменю. Це вапняк з великим вмістом черепашника. Його діаметр становить 45 см, діаметр отвору - 5,5 см. Внутрішня частина має сильно стерту дуговидну поверхню, а верхня - нерівна, але також сильно стерта. Можливо, що тут жили люди, які займалися будівництвом укріплень.



Біля поселення виявлено площадку, викладену з невеликих тесаних каменів прямокутної та квадратної форми. Характерно, що камені викладені по осі схід-захід, а в напрямі північ - південь їх розміщення хаотичне. Внутрішня частина площадки має вигляд круга діаметром близько 9 м. Навколо цієї площадки виявлені дрібні кусочки тієї ж породи вапняку. Ймовірно, що вони залишилися від обробки крупних каменів. Площадка не має виразної конфігурації. Її східна частина заокруглена. Тут ширина насипу дрібного каміння становить близько 12 м. Споруда потребує додаткового вивчення, тому поки що утримаємось від трактування щодо її призначення. Зазначимо лише, що каміння тут немає, тому його потрібно було звідкись доставляти.

На узгір'ї, приблизно в 0,5 км на північний схід від городища, на північному пологіму схилі виявлено сліди посаду. Обабіч старої дороги, що вела на городище, відкрито сліди культурного шару, який залягає на глибині 0,3 - 0,4 м. В одному місці зафіксовано залишки, які представлені уламками двох - трьох горщиків. Вони виготовлені на гончарному крузі з глини з невеликою домішкою піску, мають опуклий у верхній частині бочок та плавно відігнутий вінчик (рис. 3,4) з потовщенням у вигляді валика із зовнішнього боку. Горщики мають світло-коричневий колір. Один горщик має цеглястий колір внаслідок повторного випалу (рис. 4). Деякі горщики мають грубі стінки з чорним переломом. Вінця їх також відігнуті назовні і виготовлені у вигляді валика в середній частині.

Аналогічні типи горщиків знайдені на городищах у Пліснеську<sup>1</sup>, Страдчі<sup>2</sup>, селищі Ріпневі<sup>3</sup>, де дослідники датують їх відповідно X-XI ст.

На основі керамічного комплексу датувати точно час спорудження

<sup>1</sup> Кучера М.П. Древній Пліснеськ // Археологічні пам'ятки УРСР. К., 1962. Т.12. С.62.

<sup>2</sup> Археологічні дослідження Львівського університету у 1995 р. (За ред. М.А. Пелецишина. Львів: ред.-вид. відділ ЛДУ, 1996. С. 37.

<sup>3</sup> Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. К., 1976. С. 112-113.

городища важко. Виявлена кераміка може бути із децю пізніших часів. На нашу думку, визначити час спорудження городища можна було б на основі характерних матеріалів, виявлених у насипах валу. Всі інші знахідки можуть бути підставою лише для відносного датування городища. Тому матеріали, які виявлені на ділянках перед валами чи за межами городища можуть бути використані для в'ясування життя людей на узгір'ї в IX-XI ст. Безсумнівним є те, що городище будувалося за всіма правилами військово-фортифікаційної справи, що склалася в Галицькій, Перемиській землях уже в X ст. З приводу того, що городище залишилося недобудованим можна висловити лише припущення. Можливо, змінилися шляхи або поблизу були побудовані інші укріплені поселення. Часто городища будувалися з урахуванням інтересів місцевої верхівки населення, які не завжди збігалися з політикою князів, загальною політичною та економічною ситуацією і це приводило їх до занепаду.

Таким чином, опираючись на виявлені матеріали та аналогічні зразки, які виявлені на інших городищах та поселеннях можна припустити, що городище будувалося у X ст.

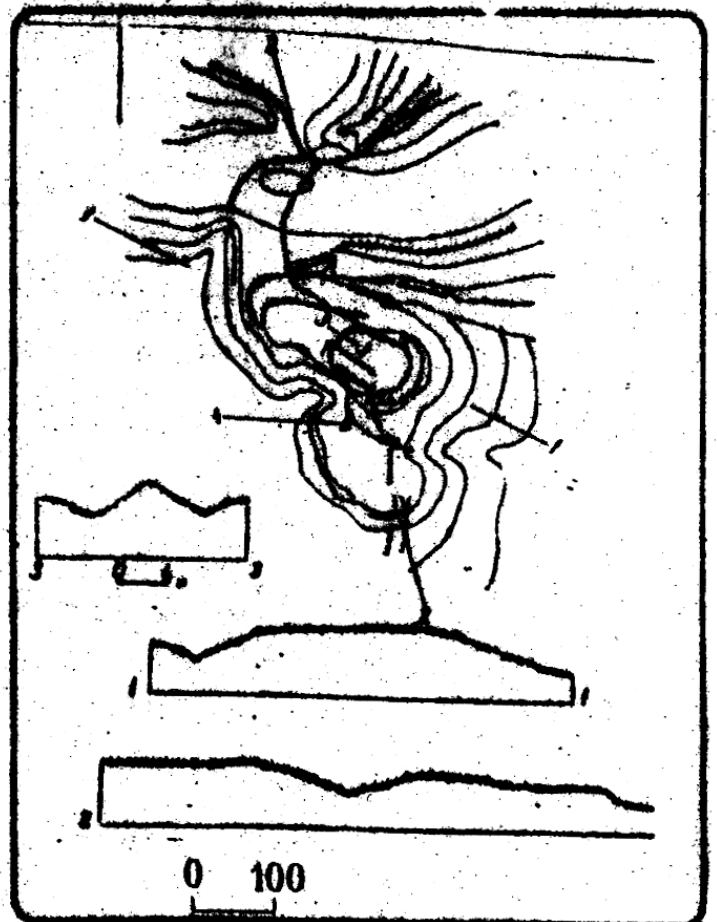


Рис. 1. План городища біля с. Рокитне (за О.О. Ратичем):

1-3 - розрізи поверхні городища;

4 - кам'яна площа.

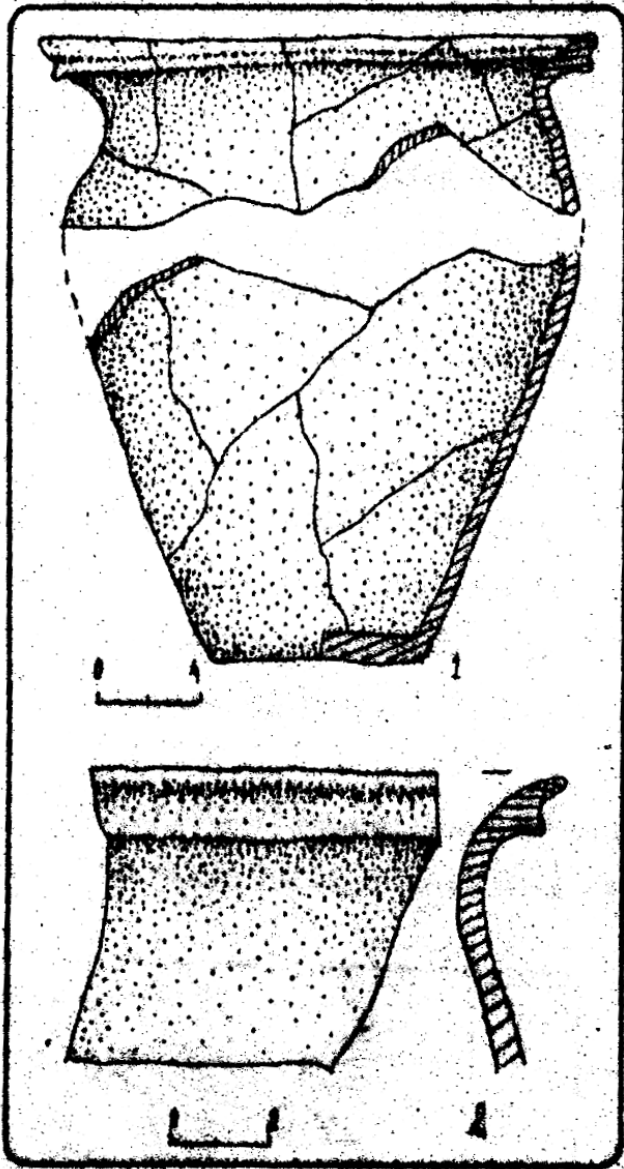


Рис. 2. Посуд з городища біля с. Рокитне:  
1 - горщик;  
2 - зразки кераміки.

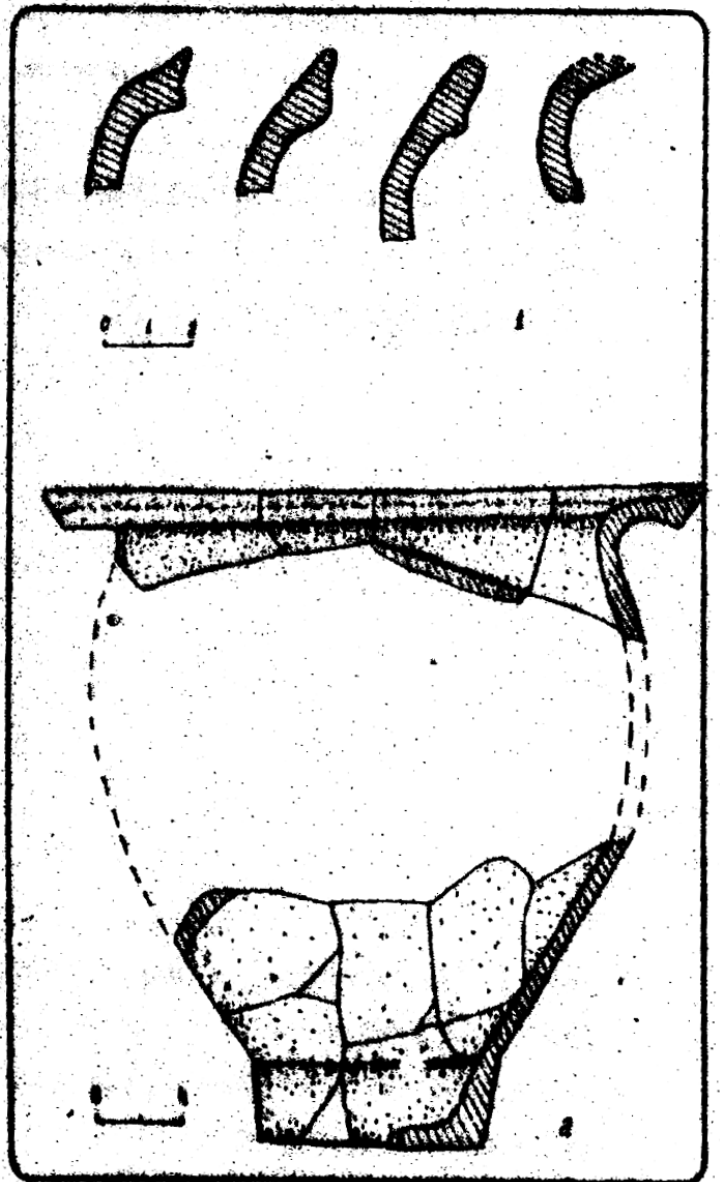


Рис. 3. Посуд з городища біля с. Рокитне:  
1 - зразки кераміки;  
2 - горщик.